

I. N. S. S. T.

TRIGAM.

REQVISITORUM
ERUDITIONIS
COMPARANDÆ,

Cum

Benevolo Indultu SENATUS ad Au-
ram Philos. Amplissimi,
SUB AUSPICIIS
Viri Celeberrimi & Amplissimi,

DN. M. GABRIEL
JUSLENII,
Phil. Prim. & Ration. ibidem
Prof. Ord.

DISSERTATIONE INAUGURALI,
Candidæ eruditorum censura exhibebit,
Loco horisq; solitis,

Ad diem, DEO volente, 24 Maji,
Anni MDCCVII.

HENRICUS G. LILIU.S.
V. D. M.

Exc. Jo, WAL.

In NUMEN pietate,
Fide in REGEM, meritisque
Summe VIR in PATRIAM,
PATER in CHRISTO REVERENDUS;

Doctor JOHANNES GEZELI,

Thejologorum ENTHEATUM Sidus,
Facile Princeps EPHORORUM,
Parnassi Auraici PRO-CANCELLARIE
Magne,
Atque ibidem Sacri PRÆSES
justissime juris;
Assiduo atque humili,
DOMINE & PATER arg^g PATRONE,
Obiequio cultuque meis venerande
diebus.

VIRTS

De literis & Ecclesiâ CHRISTI
benè merito*issimis*

Pl. Reverendis, Praeclarissimis & Doctif-
simis Dominis,

DN. M. ABRAH. THURONIO,
Pastori & Præposito in Gangasala
meritissimo.

DN. GABR. MÆXMONTANO,
Pastori in Lempele vigiliantissimo.

DN. M. HERMANNO ROSS,
Scholæ Cathedralis Aboens. Rectori
laudatissimo.

DN. JOSEPHO MELARTO-
POEO, Pastori in Rijksala fidelis-
simo.

PROMOTORIBUS & FAUTORIBUS
jugiter suspiciendis;

UT ET

Reverendis, Venerabilibus alique Humanissimus Viris,

DN. JOHANNI MULINO, Sacellano
in Messubii.

DN. MICH. MÆXMONTANO, Sacell.
in Lemyledi.

DN. JOHANNI Winter / Pædagogo
in Rystad.

DN. CAROLO Aſp / Symmystæ
in Messubii.

DN. ANDREÆ GUMMERO, Adj. Min.
in Loimijoki.

DN. LAURENTIO ALCENIO, Coad-
jutori in Lemyledi.

F A U T O R I B U S & E V E R G E T I S
æstimatissimis; omnibus vero
Benevolentiae, impeniae informationis,
necessitudinis & amicitiae jure mihi
propensissimis.

Hoc, quicquid est opelle, in tesserae animi
gratissimi, cum voto omnigena pro-
speritatis, do, deo, dedico.

Auctor & Resp.

J Am diu laudum meritarum Musæ
Prata Tuarum,
Sed satis nunquam, secuere; multo
Plura supersunt.

Nostra non audet reliquum Thalia
Tangere, cum sit
Ejus exilem superans vigorem
Materies hæc.

Id tamen mensi dubiæ imperavit,
Esse dicandum

Nomini magno Patris usque magni,
Quicquid & esset

A rudi præsens operis Minerva.
Spes mihi magna,

Parva ut hæc magnus minimè recuses,
MAGNE PATRONE.

Namq; quod de se *Charites* dederunt,
Nomen adimples,

O TIBI SOLIQUE SALIQUE TERRÆ
Opto senectam

Usque felicem numerotam & annis

A Jove summo !!

Sum PATREM mitem, scio, sicut usque huc
Sic habiturus,

**REVERENDISSIMÆ VESTRÆ
PATERNITATIS**

*Cliens devotif-
simus*

Henricus Lilius.

Kongl. Maj:

Tro-Tienare och Håradzhd
dingar/

The

Ädle och Högachtade Herrar/

Her Claes Dettloffson

Öfwer öfre Satagundens begge dela
och

Her Abraham Paleen

Öfwer Halicko och Bjäkis Håradet

Samt

Crono Besalningzmann

Ehreborne och Wälbetrodde/

Her Gustaf Kotter

och

HåradzSkrifwaten/

Ehreborne och Wälbetrodde/

Her Dettlof Heick

Begge i öfre Satagundens Öfre deel

Mine Högtåhrade Besordrare
och gunstige Gynnare.

Lagen Wiecre Män och Särda Themis
Söner /

Swäl wärde at man Ehr med skyldige
Läf . ord fröner :

Doch will iag sådane ej at göra våga hår /
Bålverand' at mie Rym Ehte läf ej fara
lår.

Det mäste iag tillåt at iag råt nu framråder
heel broylig in för Ehr ; doch saker hepp mig
glädjer /

At winna mildan Dom och önskelige utslag /
I kraft uraf Ehr gunst och huldhek blida
lag.

Min brot dr / at iag Ehr mig understår be-
frödra /

Bland wiðrig sydlors tyngd / som Edra skuldror
båra /

Med denne min Libell , mit sinnes magra
frucht /

Samme låna af Ehr' Namn hwad honem
pryder smucht.

Het syncket mig ther til at Muser hoos Ehr
finnas

I Wärde / oö som hör med eacksamhet be-
finnas /

Å iag beränder / hwad Ehr Charis mig
beeede /

Enkannerlig hwad mig af Ehr her CÆS
är stede.

Tu hoppas iag at för Ehr Domstohl bli afhörd
Som then Ehr Kärtwijshee och fromhee iqt
wörder;

Samt at få i then sat Ehr huldhet til för
svar /

At mitt oprydde Wärck of prydligे prydno
taar.

Om Eder Her ZDIEZEZ eor åsven iag för
blisva

Wid hopp / at I här til ett gunstige jak - or
gifsva;

Her HEYERE sammaledz iag mig förvi
llat gōt /

Om Eder gunst / then iag har åftea nwei
förr.

Jag städnar så här wijd / och än min önskan öker
At nä en sådan Dom / som iag uprichtige söker

Och Eder gunst anstår / jaime Gildi Ehr
förror /

Förbliswand' all den riid lifsgnistan i mig gror /

Högachtade Her: Håradz Höfdingar /
Så och

Her Besalningz Man och Her Håradz
Skrifware /

Eder

hörsammeste och skyldigste
Elenare

Henricus Lilius.

CUM DEO! ANTEPAGMENTA.

Difficilia quæ pulcra: sci-
sum est Solonis, quod in pro-
verbium post abint. Ex tri-
pode oraculum. Sive n. studia
literarum, five ipsas virtu-
tes, five etiam artes mecha-
nicas mentis aciei subjecerimus; que præ-
clara sunt, arcta & hanc parata reperiemus:
cum è contrario vilia negotio non ita magno
acquirantur. De præstantia sapientiae s. E-
ruditionis non est ut heis loci multis agatur;
neque enim mibi in animo est Musis hy-
mnum præcinere, & preterea brevitati litan-
dum. Posset quidem ejus pondus & pretium
(si ferret ratio instituti) contra res alias, ex
testimonio tam Divinis quam humanis aesti-
mari. Illo verbo omnia dicam: iepov ασυλον
s. sacrum asylum est sapientia, (ut dixit
Glycon quispiam teste Maximo.) Et si omnia

omnino me in hac causa desicerent alii; nam
 de dignitate Eruditionis vel ex hoc solo consta-
 ret, quod ea sit similitudo quedam Dei. Unde
 Seneca ait (lib. de Constant. Sap. C. 8.) Sapi-
 entem esse vicinum proximumque Diis.
 Dum ita dignitatem sapientiae àlè Braxiar
 indicavi, eo ipso probasse mibi videor, banc et-
 iam in arduo esse possum, si alioquin dicto So-
 lonis constat veritas. Ne vero hoc ἄτερ λόγος
 ad sapientiam applicuisse videar, respiciendum
 hic est, ad boni tanti dignitatem & ad obstacu-
 la. Dignitas alicuius rei quo major, eo etiam
 digniora & plura ad illam consequendam re-
 poscuntur media: At in his per facilis est lapsus,
 argumento eorum que disputat alicubi Magi-
 ster subtilitatum (Exerc. 177 sect. 4.) Multa
 quoque homini obstacula objiciuntur in acquisiti-
 one hujus boni; cum ab interna labe & mentis
 nostrae hebetudine, cum a mundo & ipso Diabo-
 lo, qui cum in hominis perfectione plus sicut
 esse momenti noverit nullum non moveret lapidem,
 ut de hac ipsa homines dejiciat, & ad extre-
 mos, ac si quid extremo est extremius, mali ab-
 jiciat terminos. Certe multo labore multoque
 sudore hic opus esse, testis est experientia, docens
 totam

rotam minorem nitalem, smo totam etalem, cedere in formationem mentis, cum formationi corporis sufficiant aliquot in utero menses. Non postrema est causarum eruditionis comparationem difficultem reddentium, mediorum ad acquirendam illam necessariorum, vel nulla, vel non accurata observatio. Ut enim qui per anfractus viarum ad scopum suum tendit, serius eo perveniet: Pari plane modo, si ad arcem sapientiae iter ingresso via pedum non est fatis via, sed is amnem, ut ajunt, ducem sequitur; difficulter exoptatissimo hoc hospitio excipietur. Claudus n. in via (quod iterum dici solet) an-
teverit cursum extra viam. Et haec res effe-
cit, ut de via quae ad eruditionem dicit, pro mo-
dulo ingenii, non subacti, pauca loco speciminis
publici conserberem. Arduum equidem & diffi-
cile opus, ut adeo forsitan Nonnemo dicat hic:

- - - forsitan unde

Ingenium par materia?

Quod habet Juvenal. Sat. I. Sed tamen quid tentasse nocebit? Et magnis interdum excidere ausis, laudi datur. Igitur conabor tenuis gran-
dia, exitum tibi, bone JESU, cum devota thae-
opis imploratione, committens! Esto itaq.

SECTIO I.

*De requisitis comparande Eruditionis in genere,
& de Quatuor in specie,*

Psius rei ἀκρόπολιν invasuro, ante curæ erit paucissimis de requisitis sapientiæ acquirendæ in genere agere, quam illa singulatim considerem. Sed & hoc in antecedsum notandum: consistere Eruditionem, partim in linguarum peritia; partim in rerum tum Divinarum tum humanarum notitia; ad excolendum & perficiendum animum. Prout autem res & artes liberales sunt variæ; ita variam quoque efficiunt eruditionem. Respectu *Uetus* in vita humana & sociali distinguitur in *utili*lem, *elegantem* s. *curiosam* & *inanem*. Si res ipse respiciantur, prout eæ sunt vel sublimes vel vulgares, alia *sublimis* & *recondita*, alia *protrita* & *ubivis obvia* dici potest. Habita vero ratione *ingenii* & *industriæ* humanæ, in *solidam* s. *accuratam* & *rumtuariam* s. *superficiariam* distingui solet. (vid. Rechemb. lib. de Stud. Acad. Sect.

Sect. prœem. C. i.) Jam ad comparandum Erudit. illam, quæ non erit perfundatoria, & usum aliquem in vita Christiana præstabit, multa postulantur, quæ nunc nobis ad tria q. summa capita reducentur, Φύσις nimirum Μάθησις & Ασκησις. Illam largitur Deus; istam imperitiunt, vel certe impertire debent, educatione parentum & Doctores s. vivi sive mortui, per institutionem oralem & monumenta literarum; hæc a nobis ipsis pertenda est.

§. II.

Has tres esse causas erudit. producentes inde probatur, quia hæc arctissime & ἀδαιμαντίως sunt connexæ atq; subordinatæ, ita ut una alteram semper præsupponat. Accedit communis Philosoph. consensus & approbatio. Ita Plutarch. (lib: ὥρι πόνθων ἀγωγῆς) hæc tria conjungit: καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν λέγειν εἰλιθαμεν, ἡς εἰς τὴν παντελῆ δικαιοπεγγίαν αὐτῶν, τεία δὲ συνδεσμεῖν, Φύσιν καὶ λόγου καὶ Ἑθῶν. De artibus & scientiis dicere solemus,

ad perfectionem earum tria oportere concurrere,
 naturam nūm. rationem & assuefactionem.
Quid per λόγον & ἔθος intelligat, ipse eo-
 ple loco explicat, scil. per λόγον μάθησιν,
 per τὸ ἔθος ἀσκησιν sese innuere. Subjun-
 git deinde has rationes: Ή μὲν γὰρ Φύσις
 αἴνει μαθήσεως τυφλὸν, ή δὲ μάθησις δίκαιη
 Φύσεως ἐλλιπὴς, ηδὲ ἀσκησις χωρὶς ἀμφοῖν
 ἀπλεῖς. *Natura absque Disciplina cæca est;*
*disciplina, si natura destituatur, manca multi-
 laque; exercitatio his duobus demitis imperfe-
 cta est.* Porro nonnullis interjectis, con-
 firmat & illustrat hanc rem simili ab
 agricultura desumto. Sic enim infit:
 ὥσπερ δὲ Πτι τῆς γεωργίας πρῶτην μὲν ἀγροθή-
 ὕπαρχα δὲ τὴν γῆν, εἶτα δὲ Φυτεύρην ἐπισήμουνα
 εἶτα τὰ σπέρματα σπάδαια. Τὸν δὲ τρόπουν,
 γῆ μὲν ἔσοικεν ηδὲ Φύσις, γεωργῷ δὲ ἡ παιδεύων,
 σπέρματι δὲ ἡ λόγων ὑποθήκαι, καὶ τὰ παρεγυ-
 γέλματα. *Sicut autem ad agriculturam primum*
quidem bonam deceat existere terram, insuper
agricolam scientem, præterea semina bona.
Ad eundem modum, terra quidem assimila-
natura, agricole vero instituens, semini
vero rationum precepta & instituta. Belle
 igitur

igitur concludit: Εὐθαῖμων μὲν γὰρ Θεο-
Φιλῆς, ἐπὶ τῷ ταῦται πάσται Θεῶν τις ἀπέδωκε.
*Felix igitur & Deo carus, si cui haec omnia
Deorum quia tribuit.* Succinit ipsi ex re-
centioribus Bac. Verul. (Sermon. fidel.
48.) Naturam literæ perficiunt, ab experi-
entia autem ipse perficiuntur. Dotes enim
naturales instar plantarum sunt, sponte pro-
venientium; quæ culturam & falcam artis
desiderant: Literæ e contra generalia nimis
præcipiunt, nisi ab experientia determinentur.
(vid. etiam Alst. Hexil. C. i. D. Cal.
Gnost. part. i. C. 7. Mej. Gnost. part. Gen.
C. 7. sect. 2.) Hinc nata sunt ista Philo-
sophorum: *Natura incipit; ars dirigit; i-
usus seu exercitatio perficit.* Item: *Natura
facit habiles; ars faciles; exercitatio stabi-
les.* Quod vero de necessitate horum
requisorum dictum est, intelligendum
(ut vult Mej. l. c.) de necessitate non
æquali, sed inæquali. Ita enim (inquit)
ars recensita se habent principia, ut priora
quidem absque posterioribus esse possint: po-
steriora vero nunquam sine prioribus. Ita
v.g. *natura potest esse optima, deesse tamen*

institutio; sic accedere diligens institutio posse, deesse tamen exercitatio. Vice versa, licet institutio adsit diligentissima, si vero desit natura, oleum perditur & opera. Minime autem omnium exercitatio poterit esse fructuosa, natura ubi fuerit minus idonea, aut institutio præcesserit nulla. Hæc ille.

§. II.

Et sic brevissimis tacta trium eruditiorum causarum necessitate in genere, jam ex iisdem primo omnium se considerandam ostert φύσις s. natura, eruditionem comparaturo adprime necessaria. Hic ne illud quemquam offendat, quod vox φύσις sit ἐκ τῶν μακάρων λεγομένων, observandum φύσιν s. naturam h. l. capi debere: Non (α) *Metaphysice*, quatenus ipsam rei essentiam, cum respectu ad proprietates, designat: Neque (β) *Logice*, prout ultimam rei differentiam denotat. Sed (γ) *Physice*. Et sic quidem; non (\aleph) *Collective* pro omni re creata, quomodo vox naturæ, in oppositione ad Deum naturam naturantem,

cem, natura naturata (Scholaſticis) vocatur. Neque (2) Constitutive & generaliter, qua ratione internum corporis naturalis principium significat. Nec etiam (3) ſpecialiter, pro insita alicui (cuiusque) rei vi & indole, de qua Jac. Mart. in Synopsi Eth. ex Argiophilo: *Natura absolute sumta, virtutes, dotes s. generofitatem naturae significat.* Sed (7) ſpecialiſſime & determinate, pro operationibus animae in homine; & de his non tam in actu secundo, quam in actu primo, pro vi operandi s. potentia naturali, qua animus aptitudinem habet ad recipiendos habitus, institutione & exercitacione acquirendos. Alio nomine venit εὐφυία Græcis, quam habilitatem s. bonitatem naturae dixeris latine: item ingenium (q. ingenitum s. vis in-nata) Latinis, quod tribuitur equidem rebus quibuscumque, sed καλέξοχη homini. Et per hoc homo a bestiis, imo & homo ab homine distinguitur. Triplicem vocis ingenii acceptionem notare licet in Alstedii Dida-^ctrice p. 92. ad

quam B. L. hujus rei cupidum officiose
remittimus.

§. IV.

Ad φύσεως εὐκληπίαν autem in omni stu-
diorum genere respiciendum esse ;
& Docti monent , & re ipsa ἡμέρα
est εὔδηλον . Nam , non quodvis patitur
quidvis , neque , ut in veteri est veriver-
bio , Mercurius ex omni conficitur li-
gno . Siquidem omne recipiens recipit ,
non ad modum imprimentis , sed ad
modum receptivitatis suæ , ut habet
Metaph. maxima . Natura igitur cui-
vis debet esse domestica & disponere
hominem , ut quod in ipso est doctrinæ
semen , fidei institutione excitetur . Et-
enim τέχναι , ut Pindarus inquit , εἰπέων
sunt εἴρηται . Quod planissime consonum
est isti Virgiliano : Non omnia possumus
omnes . Unde per quam meditate Poë-
tarum princeps Homerus :

Οὐπώ γὰρ παντέσσι θεοὶ χαρίειν διδόσιν
Ἄνθεσσιν , ὃν Φυὴν , ὃτ' ἄρα Φρέσας , ὃτ' ἀγο-
ράντου .

Quod

Quod sic vertas in latinum: *Nondum enim omnibus dant Di eleganter, aut naturam, aut sapientiam, aut orationem facultatem.* Fœnerabitur, ni fallor, huic rei lucem similitudo superius ex Plutarcho allata, in qua institutionem cum agricultura contendit: qua comparatione, etiam Quintil. (lib. 2. C. 29.) utitur. insuit uteisque ad eujusque indolem & proclivitatem omne consilium esse revocandum, ubi de literarum studiis assumendis decernitur. Quemadmodum enim agrorum cultores, jacienda cum sunt semina, hoc primum meditantur, ut soli naturam liquido teneant. Neque enim omnis fert omnia tellus. Et frequenter usu venit, ut campus, in quem multum laboris impenditur, quod idoneus frumentationi non est, semen quod susceperat, non modo non promittat, sed & tanquam nutrix aliena necet. Pari prorsus modo ad sapientiam non solæ sufficiunt literæ; sed requiritur omnino nativa animi bonitas. *Quæ si abfuerit* (inquit vir summus Put-

fendorf l. 2. C. 4. de J. N. & G.) non magis per solas literas sapientiam producere poteris, quam optimam segetem, si steriles arcus vomere prescideris. Et post aliqua: Habenti dabitur, & cultura vim promovet insitam; eoque illa frustra adhibetur, ubi nihil est insitum. Ομοψηφία est in illo à Cicero pulcre & oratorie dicto, pro Archia Poëta: Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, nature ipsius habitu prope divino, per se ipsum & moderatos & graves existisse fateor: etiam illud adjungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio, quedam conformatioque doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere.

§. V.

Deducitur porrò ex adducta ὁμοψηφίᾳ & circa illam dictis, ut soli, ita quoque solo natorum diversa esse ingenia hominum. Quamvis enim omnibus naturale

turale quoddam sciendi desiderium con-
nascatur, qua, quemadmodum quæ-
libet res, ita intellectus sui desiderat
perfectionem. Sed tamen animi nostri
sunt agri animati, eoque diversitatibus iis-
dem, quibus sunt agri, subjecti, ut ait Clem.
Alexandr. in Pædagogo. Ut itaq; tel-
lus neque universa eadem est, ac quam-
vis aliqua pinguis ac fœcunda sit, dispi-
ciendum tamen est, cuinam semini sit
aptior: Ita variæ sunt ingeniorum dif-
ferentiæ, ut multi ad unam ar-
tem apti etiam in Mechanicis, ad ali-
am sint ineptissimi. Unde memoriæ
prodidit Cardanus (lib. 2. de sap.) Ægy-
ptiis hunc morem fuisse, ut pueros
suos circumducerent per urbem, cuin
arti cuiquam eos addicere vellent, ut
eligerent illam artem, quæ magis illis
placeret. Idem in liberalibus licet cer-
nere. De Baldo eminentissimo legum
interprete referunt Historici, eum in
juventute Medicinæ operam dedisse,
sed etiam in ea nihil laude dignum præ-
stuisse, quoniam ad eam disciplinam

non erat τῷ φυκῷ i. e. apius natus. Itaque ferunt eum deserta Medic. ad Jurisprud. se contulisse, in qua, quia ad eam propendebat, intra paucos annos tam egregios fecerit profectus, ut Jurisconsultorum Coryphæus haberetur. Liquet ex his de adstricta ingeniorum humorum diversitate. Non venit h. l. in considerationem subtilis illa animorum notitia, ad πάρεντος πληρήνεα spectans, de qua Bœcl. in Charact. Polit. Wellej. Agnoscit autem vir laudatus, præter hanc civilem animorum notationem, posse naturæ inspectionem etiam privato respectu considerari & tractari, quatenus tantum naturæ dotes in se attenduntur. Et hæc quidem ingeniorum observatio, prout ea eruditionis capacia sunt, ad nostrum institutum pertinet.

§. VI.

Capacitas ista duplici modo considerari potest 1. *Ratione etatis*, & sic alia est capacitas infantum, alia puerorum, alia juvenum, alia virorum &c. 2. *Ratione*

tione donorum, indolis & qualitatis. Et sic ingenia, alia sunt excitata, libera, ignea ; alia tarda, lenta, servilia &c. In applicatione ad certum vitæ genus posteriori modo ; in ipsa informatione utroque ingenia æstimari debent. Accipimus hic (secuti Alstedium in Didact.) ingenium non pro simplici quadam facultate animi , sed late pro aggre-gatione plurium facultatum, quæ ad ista duo summa capita revocantur ; *Fa-cultatem cognoscendi & cognita conservandæ*. Facultas cognoscendi est *sensitiva* vel *in-tellektiva* : Illa sensuum exteriorum est ; hæc interiorum, scil. sensus communis & Phantasiæ. Facultas conservandi est *memoria*. Cum autem tot facultates per-tineant ad ingenium , & vero multis modis contingat , ut variæ fiant facul-tatum recensitarum conjunctiones, va-rias quoque ingeniiorum differentias oriri necesse est. Variæ autem caulæ hujus diversitatis à Doctis assignari so-lent : Distinguuntur enim vel ratione temperamentorum ; vel respectu paren-tum ;

vum; vel ratione victus, educationis & disciplinæ; vel ratione situs locorum; etiam respectu influxus & virtutis fiderum in corpora humana. Sed nos hanc rem satis intricatam Doctioribus evolvendam relinquimus; contenti novisse evidentem esse ingeniorum varietatem, qua sit, ut hic ad hanc, ille ad aliam disciplinam majorē habeat propensionem. Hinc adeo est (ceu notat ex Heineccio Mej. Gnost. p. 343.) ut qui Phantasia pollente, ad Poësin, Musicam, dicinasque artes aptius consecuti sint ingenium; qui memoria fortiori gaudent, boni sint Concionatores, Oratores, Grammatici; qui vero intellectu & judicii axe excellunt, boni Philosophi, Disputatores, Theologi, &c.

§. VII.

Oportet igitur in bonarum literarum studioso, individualem quam vocant temperiem examinare; quo facto & ad fortunæ rationem respectu habito, illam studii partem quisque amplectatur, quamq[ue] ingenii vires suadent.

Itaque

Itaque secum quemque habitare oportet, statuereque mature, quo tendere, quemque scopum defigere studiorum in Academiis tractandorum velit. In hac exploratione, tum ad *νοητής* tum *μυητής*, h.e. intelligendi percipiendi que, & retinendi potestatem, attendendum: An respectu *istius*, quis polleat *εὐηγεία* facili apprehensione; *ἀγχιωσία* subtilitate ratione inventionis & diuinae negligē dexteritate ratione judicis? An respectu *busjus* (*μηρίου*, quam *τῆς παιδίου* Cœnæor i.e. institutionis promptuarium, salutat Plutarchus) fideliter sibi tradita custodiat? Sed neque negligendam esse sensuum externorum considerationem, præcipue visus & auditus, qui sensus sunt *λογικατοι*, re ipsa est manifestum. Placet hic, in solarium illorum, qui à meliore mente, quam ingenio aliquando instructi, ad studia animum applicuer, afferre observationem D. Langii in suppl. ad Th. Mor. Baj. p. m. 280. momentis ad studia (de studio sacro ille figallatum l. c. loquitur) non præcise requiri

quiri ingenium summum, sed aliquando felicia esse ingenia mediocria quæ sedulitate & pietate naturæ tarditatem emendant. Ingenium ergo, modo ne plane nullum sit, etsi non sit adeo excellens & plane singulare, poterit sufficere, si φιλομάθεια, sedulitas & pietas acceſſerint. De cætero, non omni ingenio carere posse sapientiæ studiosum, in proposito est: quod non observantii, qui vel plura vel sublimiora aggrediuntur, quam ingenia eorum perferunt. De his digna est, laudati modo D. Langii locutio pathetica p. 301. quæ hic inseratur.

Quid? (inquit) Hodie, meo iudicio, graviter peccatur, quod homines pelagus literarum tentare in Academiis jubentur, qui nec se norunt, nec studia; nec sciunt, quid in Academiis agendum sit. Unde plerique & sumptus & tempus, imo & aliquando salutem misere perdunt; nec proficiunt, sed deficiunt, in Academiis.

§. VIII.

Quæritur hic, forte nec ἀκαίρως, nec inutiliter; Quo tempore hoc (de qua loqui-

loquimur) naturæ exploratio instituenda &
 & qui in ista hac consideratione censores adhi-
 bendi? Ad utramque quæsiti partem bre-
 viter resp. & ad priorem quidem , pro-
 præ naturarum varietatem , non est
 expedita , sed admodum difficultis re-
 sponsio. Sunt enim quidam , qui spe
 sui præclara primum Doctos impletos
 paulo vero post adultiores facti , ean-
 dem fallunt. Sunt deinde , qui primæ
 ætatis tarditatem diligentia compen-
 sant. Verumtamen placere Doctis vi-
 detur (notante Melch. Junio in Meth.
 Eloq. Comp. C. 3.) ut ætatis anno vi-
 gesimo , aut non multo ante , explora-
 tio instituatur : quod eo maxime tem-
 pore , quæ ingeniorum facultates , af-
 fectiones animorum , corporis sunt vi-
 res , deprehenditur. *Ad post. quæst. par-*
tem ut respondeatur: hoc primum ne-
 cessarium est , si recte feliciterque in-
 geniorum animadversio instituatur:
 ut in consilium non nos ipsos , sed alios
 adhibeamus. Propter enim & ætatis
 infirmitatem , & judicii imbecillitatem ,

& Philanthropus nemo de lese ipse recte iudicare potest. Deinde in his ipsis, quorum unius consiliis volumus, considerandum: virine sint boni, & aliorum provehere studia cupiant? amore an odio nos nostrosque prosequantur? recte aut perperam illud, quo de consultatio instituitur, intelligant?

§. IX.

Instituta ingenii probatione, proxima cura erit ejus juvandi vel conservandi. Et in hac re tradenda operosi sunt Medici; de quibus liberum nos cuique judicium relinquimus, atque eorum monitis & mediis cum cautione & moderatione utendum esse monemus. Nostris instituti est breviter observare illa, quae in propria cujusque cura posita esse videntur. Ante omnia ergo Deus serio est invocandus, qui bona concedit hominibus cuncta, juxta illud Jac. 1:17. Unde egregie Jamblicus: Θεῖα αἴτια, ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ης δὲ ἡντίχεος τὰς μέσης εὐδαιμονία. *Divina causa principium,*

finis & medium (est) cui debent adherere, quia felices esse volunt. Huic igitur pro hoc dono supplicandum. Quo facto, temperantia in cibo & potu exerceatur & voluptates fugiantur. Dehinc relaxatio animo danda. Namque

Quod caret alterna requisite, durabile non est;
Hac reparat vires fessaque membra levat.

Verissime ait Ovid. (Heroid. Ep 4.) Cui consonum illud Statii (lib. 4.) est :

- - - *Vires instigat alitque*
Tempestiva quies: major postoriz virtus.
Tandem præter affectuum moderacionem, moderata est diligentia adhibenda. *Otium enim tabefacit corpus, animam vero sociordia: exercitatio autem ad speciem Deo similitiam eam evicit,* dicente alicubi Eusebio.

§. X.

Non parum adjumenti ad juvanda & formanda ingenia accedet ab ipsis disciplinis, monente Verul. (sermon. fidel. 48.) verba ipsius, cum non sint ubivis obvia, hic adducere juvabit. *Vix*

occurrit, inquit, in intellectu impedimentum
aliquid insitum aut naturale, quod non stu-
dio quopiam idoneo emendari & edolari possit.
Si cui sit ingenium vagum & voluere, Mathe-
maticis incumbat: in demonstrationibus enim
Mathem. si mens vel minimum aberret, de-
novo incipiendum est. Si cui sit ingenium
minus aptum ad rerum differentias & distin-
ciones eruendas, ad scholasticos se conferat;
illi enim cumini sectores sunt. Si quis ad
transcursus ingenii segnis sit, nec alia ad a-
liorum probationem & illustrationem accer-
sere & arripere dextre noverit; jureconsulento-
rum casus evolvat: adeo ut singuli intellectus
morbi, ex literis medicinas proprias sibi com-
parare possint. Abeunt scilicet studia in
mores: quo pertinent & illa ejusdem
Verul. l. c. Historiarum lectio prudentes
efficit; Poëtarum ingeniosos; artes Mathe-
mat., subtilitatem donant; moralis gravita-
tem quandam morum conciliat; Natural. Phi-
los. judicium profundum parit; Dial. & Rhe-
tor. pugnacem reddunt & ad contentiones ala-
crem. Itaque liceat heic, cum eodem
Ver. mutuorum illud: Faber sue quisque
for-

fortunæ, sic invertere: *Faber sui quisque ingenii.* Cujus observatio doceret homines eas imperfectiones corrigere quas nunc tantum contegere student; & pertingere ad istas animi virtutes, quas nunc tantum quoad speciem demonstrare nituntur. Verum (Judice Auct. laud.) unusquisque contendit ex primo fabrorum ordine esse; pauci vero ad secundum se alligant: quamquam fortunæ augmentum raro mentem emendet: è contrario remotio impedimentorum animi sèpe clarum faciat hominio cursum & ad fortunam aditum (in de subl. facult. intell.) Imo fatetur idem ibidem, se arctam hic invenisse viam, & obtraversse in ipsis Philos. dissertationibus, admirandum reperiri silentium, de promovendis & adjuvandis facultatibus intellectualibus. Unde & nos, L. B. Morhof. Polyh. lit. Edm. Richerii Icon. anim. & alios de hac materia commendantes, pergitus, cum nobis hic sit via longinquæ & viatici parum, ad

SECT. II.

De Magno & circa illam observandis.

§. I.

Vocis homonymia heic neminem remorabitur, cum non sit adeo multa, & pareat *Māgnum* nobis accipi, non *specialiter* pro *disciplina Mathematica*; sed *generaliter* prout *omnem disciplinam s. institutionem* vel ut quidam vertit, *discentiam* norat, ad quam etiam educationem parentum referri, vel eidem presupponi debere, manifestum est. *Magnum* hujus tanta est necessitas, tanta utilitas, ut verbis exprimi non possit. Natura enim seipsum excolere non est potis; sed ars s. institutio, velut dux certior accedat & naturæ sit directrix, necesse est. Ex hac, ut ex semente spes messis, omnis humanæ felicitatis ratio pendet. Quid homo esset sine educatione & institutione? miserior bestiis & brutis. (vid. Puffendorff. in de offic. hom. & civ.) In peregrinacionum descriptionibus exempla prostant genti-

gentium in variis mundi angulis barba-
rarum, brutis animalibus quam ratio-
nalibus propiorum, ob defectum rectæ
educationis & institutionis. Tanta e-
heu! est naturæ nostræ corruptio. Hæ
tenebræ connate si discutientur, insti-
tutione animæ ille oculus intellectus a-
cuendus est, Idem sacræ probant pan-
dectæ (vid. Prov. 1: 8. 4: 1. 8: 33. Sir. 30:
1. seqq.) Concluditur itaque, quod o-
mnis natura, convenientem adepta di-
sciplinam, melior reddatur, maxime
vero si quæ aliis sunt generosiores. Un-
de Plutarch. (l. c.) Φύσεως μὲν τὸ πρᾶγμα ἀρετῆς
διάφορος ἐστιν ἡ γενετική, φαυλότητα δὲ ἐπινοεθεῖ
διδαχή. *Natura virtutem corruptit secordia,*
malitiam vero corrigit doctrina. Et quid
multa? *Muεία ἐπὶ μνείαις hoc compro-*
bant. Falluntur ergo, αὐτοδιδακτοι qui
esse volunt, & neglecta aliorum institu-
tione, omnia suo studio privato suisq;
ingenii viribus & speculationibus confi-
cere laborant. Ordinarie enim hi ho-
mines sibi relieti, non modo non eo us-
que proficiunt soli, quo potuissent ali-

ena ope adjuti; sed etiam subinde impingunt, tempusque inutiliter conficiunt. (Conf. hic Lang. suppl. pag. 125. 126.)

§. II.

Ad educationem parentum igitur principio quod attinet, nescio, an minores, an maiores, quam publica in schoulis & Acad. pariat utilitates. Hoc scio: hæc neglecta Cyclopes & fratres Aenæos peperit, omnium bipedum nequissimos. Hæc itaque parentum est, & illorum qui horum sunt loco, usque adeo, ut ob hujus neglectum gravissime puniti sint illi, exemplo Eli sacerdotis 1 Sam. 2: 29. Mandatum de educandis liberis per eruditionem (*παιδείαν*) & correptionem Domini (*παιδείαν Κυρίου*) præter alia, extat Eph. 6: 4. Enimvero hoc officii exigit ipse finis matrimonii, qui est Iobolis procreatio & educatio. Incumbit igitur parentibus Christianis, non tantum *τῷ Βρέφει* & velut cum latente materno, liberis veri Numinis timorem

morem & sinceram religionem instilla-
re, ceu in Timoth. hoc commendat
Apost. 2 Ep. 3: 15. sed & ad cultum ho-
nestæ scientiæ & artis eos perducere:
ut adultiores facti, non tantum non sint
aliis molesti, sed etiam in Eccl. aut Rem-
publ. ex labore eorum fructus aliquis
redundet. Et quidem primo curent,
ut excolant liberi artes *generales*, quæ
ad omne vitæ genus proficuæ sunt. (Ger.
Jo. Woss. *communes* vocat, quia his et-
iam ii se dent, qui inter eruditos re-
ferri non solent, & iis, quæ excellentiæ
causa *erudite* nuncupantur contradistin-
guit) Huc referuntur *Grammaticæ* s. po-
tius *Grammatifice*, quatuor species &
regulæ vulgationes Arithmetices, ele-
menta item Musices, & quorundam
judicio (ait Woss.) *Graphice*. Iactis his-
ce fundamentis, ad ea *studia eruditæ*
(nisi circumstantiæ aliud vitæ genus
eligendum suadeant) in quibus profe-
ctus facere possunt, animum applicent:
ut tandem maturiores facti, ad certum
statum, in usum societatis communis,

admoveantur. Notanter dico: maturitores. Nam nullum intempestivum re-
cte succedit: qui nimium properat, le-
tius absolvit. Quod non capiunt am-
bitiosi quidam parentes, qui filios, ad-
huc implumes, cum Icaro volare cupi-
unt, haudquicquam verentes, ne, quod
Icaro, idem illis eveniat. (Westh. in
Not. ad Plutarch.)

§. III.

Cum vero parentes nec semper possint
filios in studiis informare, quoniam
nec omnia omnibus, nec ulli nihil, sed
singulis aliquid Deus dedit; neque eti-
am ad hanc rem ob rationem officii
vacent; alienæ curæ suos mandare de-
bent. Utantur itaque bene divinitus
concessio scholarum & Acad. beneficio.
Illæ quidem (Scholæ Triviales) sunt
velut officinæ metallicæ, in quibus au-
rum deputari solet, & quæ adhærent
scoriæ separari: hæ vero (Acad.) in-
star officinæ aurifabrilis, in qua ex au-
ro vala conficiuntur, Regum, Ducum
&

& ipsius etiam Jovis mensæ imponenda & adhibenda. Ad has igitur officinas suos mittant filios parentes, ad humanitatem & honestatem fingendos. Ubi forte non abs re fuerit, in artibus communibus antea privatim informari: imo & publica ~~expoançœra~~ & ~~maledicentia~~ frequentantes, privatæ alicujus iniunctioni & curæ commendari. Qua in re vel stoliditatis vel tenacitatis notam vix effugiunt illi, qui, cum sint in re bene aucta, sumtibus & pecuniolæ pro rectione filiorum numerandæ parcunt: quo successu & commodo experiuntur saepe, ubi, quod non cepit Præceptor, Textuplum capit deceptor & præceptor. Illi vero, quorum bono proposito obstat res angusta domi, ut adeo omnes sumtus hic successive necessarios non prævideant, nedum possideant; non statim desperent, sed providentiae Divinæ confidant. Sit pia intentio; sint bona nature dona; accedat consilium cordatorum virorum; subministrem parentes pias preces & benedictionem, quamcumque possunt; reliqua

commendens Domino. Verbum tuum est;
Dominus providebit; qui fidem habet, vide-
bit. (loquitur pie D. Lang. in suppl. cit.
p. 708.)

§. IV.

Addendum hoc est circa parentum cu-
ram de filiis, quod præceptoris, ma-
xime privati, fidem explorasse & filio-
rum progressus inspexisse deceat. Plu-
tarch. de Ed. puer. Αὐτὸς γὰρ δῆ τὸν εἰδεῖς
κ. τ. α. (Conf. Westh. in notis ad h. l.)
Sed & hoc cavendum esse monent Do-
sti, ne commune illud parentum cri-
men (quo nomine salutarur à Jos. Sca-
ligero) indulgentia & lenitas nimia li-
beros pessundet. Juxta illud: Blanda
patrum legnes facit indulgentia natos.
Στοχὴ I. amor ille quo homines, imo
generantia omnia, in suam feruntur
prolem, naturalis est & suavissimus; li-
citus item est Deoque haud displicer.
Inque hujus vicem liberos oportet ἀν-
τιλαργεῖν. Verum rationalis esse debet
iste amor, i.e. ita temperandus, ne co-

eo amore capti ad propriam liberorum
perniciem nimium indulgeant. Instar
simiarum, quæ catulos ipso complexu
sepe enecant. Sed sat sapienti.

§. V.

Nunc ad ipsam μέθην s. πανδίαι. Ubi
nec distinctius progrediamur; pri-
mum de disciplinis, postmodum de per-
sonis Docentium & Discentium, age-
mus. De singulis breviter, & ut fert
ingedium leviter. Quod igitur spectat
Discipl. & studiorum genera varia, non
ingredimur prolixam de singulis tra-
ctionem. Facult. singularum Professo-
res super hac re consulendi. Merentur
autem etiam consuli Alst. in Dida&t. Re-
chemb. in libello elegantissimo de stu-
diis Acad. &c. Generalia quædam no-
bis tangenda. Incidit itaq; hic quæstio:
Quibus disciplinis perfecte consistet eruditio?
R. Variam eruditionis ad varia respe-
ctu habito divisionem inferuimus supra
Sect. i. §. i. Liquidum ergo est, in teli-
genda erudit. & ordinandis illius parti-
bus

bus prudentia opus esse literaria , uti illa ad usum aliquem vitæ humanæ , imprimis ad culturam animi promoven-
dam , reteratur . Aristippus (apud Di-
og. Laërt. l. 2.) interrogatus : Quænam
sint ea quæ pueros honestos addiscere
oportet ? Ea , inquit , quibus , cum viri
fuerint , utantur . Quæ autem disciplinæ
utilem illam erudit , constituant ? de hac
re nolumus nos ingerere Aristarchos .
Definiunt hanc rem , præter Gnosticos ,
Gerhardus Joh. Woss. dissertatione qua-
dā de ratione stud. bipartita , & alii . Conf.
Puffend. l. 2. de jure Nat. & G. C. 4. §. 13.
In quo durum videtur illud , quod Me-
taph. (si non & Logicam) in classe ina-
nium literarum censeat . Non multo mi-
rior in hac ~~ejus~~ est Rechenb. (p. 19, 20.)
Neque hic nos tenue interponimus judi-
cium nostrum , præcipue , cum Metaph.
inter reales , Logice inter instrument.
Discip. à viris Doctissimis , propter suam
jam diu cum necessitate conjunctam
utilitatem , assertæ sint .

§. VI.

Verba Bac. Verul. (lib. 5. de Augm. sci-
ent. C. I.) de hac re, utut aliquanto
prolixiora, non pigebit hue transtulisse.
Pars ista, inquit, humana Philos. quæ
ad Logicam spectat, ingeniorum plurimorum
gustui ac palato minus grata est; Et ni-
bil aliud videtur, quam spinosæ subtilitatis
laqueus Et tendicula. Nam sicut vere dici-
tur scientiam esse animi pabulum; ita in hec
(animi) pabulo appetendo atque diligendo ple-
rique palatum nacti sunt Israëlitarum simile
in deserto, quos cupidio incessit redeundi ad
ollas carnium; manne autem fastidium cepit.
Quæ utut eibus fuerit cœlestis; minus tan-
tem sentiebatur alius Et sapidus. Eodem
modo, ut plurimum, illæ scientia placent,
que habent infusionem nonnullam carnium
magis esculentam. Quales sunt: Hist. Civ.
mores, prudentia politica, circa quas homi-
num cupiditates, laudes, fortuna vertuntur
Et occupare sunt. Ast illud lumen siccum
plurimorum mollia Et madida ingenia offen-
dit Et torret. Ceterum uiamquamque ren-

propria si placet estimatione metiri, rationales scientiae reliquarum omnino claves sunt.
Atque quemadmodum manus instrumentum instrumentorum, anima forma formarum;
ita & ille artes artium ponende sunt. Hæc ille. Ubi notandum lumen siccum vocare Virum Celeberr. Philos. Ration. opponendo illud madido i. e. cupiditatibus macerato. Quale vocat illam Philos. quæ circa mores, res Civiles &c. versatur. Occasio ejus est, (ni fallor) ex isto Heracliti : Αὕτη φυχὴ οὐθετικὴ ἡ εἰσιν. Sicca anima sapientiss. & optima. Rationales autem scientias in numero plurali dicit, ideo: quia ipse duplarem facit Logicam; unam vulgarem de b. differendo, quæ ut plurimum in usu sit; alteram desideratam ad sua usque tempora, quæ occupetur circa usum meliorem ac perfectiorem rationis, in rerum inquisitione & circa auxilia vera intellectus. Illic adversarius disputatione vincitur; hic natura opere. Ipsi hæc in parte, si quid auguror, accedit Rechenb. C. l. p. 16.

§. VII.

Succedit nunc aliud generale ζύμηα de disciplinis: Quonam ordine ea addiscendas? Quod equidem non adeo facile deciditur, ob discipl. pluralit. & Auctorum de iis tradendis variantes opinio-nes. Mej. in Gnost. (p. 287. & s.) secuti, dicimus (α) Discipl. instrument. Prin-cipalibus esse præmittendas, quia illæ harum q. claves sunt. Has ordine do-trinæ (quem hic intendimus) (β) ex-cipiatur Philosophia Practica. (γ) Inter Discipl. Theoret. nonnullæ Mathem. ut Arithm. Geogr. Geometr. primum pro-ponendæ, quibus subjungenda Physica. (δ) Ultimo loco addiscantur Gnost. Nool. & Metaph. Sed quid de Philologia, Hi-storya, Theologia, &c. dicendum? Hi-storycen Philologiæ partem faciunt alii; alii (ut Mej.) ad Cognoscib. Philos. pra-cticum, ut distinctam Disciplinam re-ferri optime putant. De ordine hanc discendi in resp. ad alias Discipl. nos (notato etiam discrimine inter Histori-

cen & Historiam, quarum illa est ars hist. scribere docens; hæc rei gestæ expositio) nihil possumus decernere. Si de sede Mej. assentiendum, cum reliqua Philos. Practica forte tradi poterit. Cum linguae studio conjungi historiam optimè, censet Woss. de rat. stud. p. 8. Cæterum de hist. studio recte instituendo prolixè &, ut plurima, eleganter Rechenb. I. c. p. 100. & l. qui itidem ad Philologiam refert historiam. Philol. autem ita laxe accipiunt quidam, ut sub illa *πλυμάχαια* comprehendant. Ex trita loquendi consuetudine denotatur voce Philol. partim L.L. eruditis usitatarum notitia; partim rerum variarum ad literas pertinentium scientia. Ad priorem pertinent artes sermonis formatrices, Grammat. Rhet. Poëtica; ad post-hist. omnigena rei literariæ. Quoad hanc aperuimus mentem modo; quoad illam de disciplinis instrum. De poëtice hoc addimus, quod, ad eam qui sunt *πρόφυκοι*, cum reliquis Discipl. organicis soleant hanc ipsam aggredi. Studium
Theol.

Theol. quod spectat, constituitur peritia Theologica triplex, Catechetica & Acroamatica. De studii h. methodo cuique convenienti passim egerre Doctores. Ex quibus saltet Ludov. Crocii verba (instr. de rat. st. Theol.) hic subnectimus: *A studio Philos. via ordinaria, hodieque usitata inchoandum, inde ad Philologiam pergendum, in Theolog. demum persistendum.*

§. VIII.

Contrariam illi, quam nos de Discipl. instrum. §. praecedenti exposuimus, fert sententiam Vir læpius laudatus Bac. Verbl. (l. 2. præcial.) Ubi sic habent verba sua: *Pro more receptum est (licet us mibi videtur perperam) ut literarum stu diosi Logicam & Rhetoricam præpropere nimis addiscant; artes sane provectionioribus magis convenientes, quam pueris & tironibus. Et enim bæ due, si vero res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis, cum sint artes ar tium, altera ad iudicium, altera ad orna tium &c. Sed poterit forsitan eminere hæc mitigari, si quoad Log. distinguantur inter*

inter spinosas & nimis subtile Log. questiones ; & Logicam genuinam : quæ omnino, cum sit Discipl. instr. non habet (dicente Mej. p. 294.) tantam difficultatem , modo recte juventuti explicetur, non dictatis inutilibus obscureretur. Quoad utramque norentur verba Clar. Heineccii (cursus Philol. privati Disp. 2.) *Mancant enim & merito*, distincta exercitia scholastica , quæ in linguarum cognitione ac veris præceptis Dial. & Rhet. consistunt . Distincta etiam exercitia Academica , quæ in perorando ac disputando , vitæque honestis exercitiis, ut maxime , versantur. Ac in primis in Scholis Trivialibus Gymnasiisque habitus proponantur instrumentales. Elicimus hinc distinctionem inter *notit.* harum Discipl. aliqualem puerisque convenientem ; & *Acroamaticam* ; illa in scholis hauriri solet , & postmodum hac perfici in Academiis. Ut taceamus , forte posse sufficere mediocrem harum Discipl. notitiam illis , qui earum non erunt aliquando Professores. Diu enim huic studio

Studio incumbere inanis labor est, nisi ad usum semel transferatur (quod ex Morhof. Polyh. P. 2. C. II. habet Rechenb. p. 15.) ~~in~~ ~~τεσσαράς~~ notamus ipsius Verul. verba ante allata, quibus Disc. instr. in respectu ad princip. clavi & manui comparat. Concludimus: ut sine clavi domos obseratas ingredi, sine manu artem mechanicam tractare poteris; ita, nisi præmittantur Discipl. instr. arcem principalium invadere. Alias observata traditionis harum Discip. scholasticae & Academicæ distinctione, censuram viri Celeberrimi de præpostera earum tractatione cum modestia acceptamus.

§. IX.

Pergimus ad ea, quæ in ipsa bonarum literarum ~~μαθήσαι~~ in docentibus & discientibus requiruntur. Et in præceptoribus quidem, ~~as επειδη απειπον~~, adsint, præter ingenii, judicii & memoriæ dotes necessarias, artium item & scientiarum, in quibus alios erudire debent, periti-

am; diligentia, perspicuitas, fidelitas, humanitas, &c, quæ commode adhiberi potest, brevitas. Docendi modus hic est optimus, ut qui audit, verum audiat, & quod audit intelligat. (Aug. l. 4. de Christ. doctr.) Cæterum de Præcept. requisitis egere B. D. Baj. C. I. sect. 6. part. spec. & quos illic, in notis citat D. Lang. ex quibus, cui commodum est, petat. Nos ad personam Discentis transitum facimus, visuri brevissime, quæ ratio ei in studiis prolequendis ineunda. Per omnia studiorum genera quæ se diffundunt etiam hic tangenda; per singulas facultates ire, nec licet, nec id eo libet. Id autem quod recepimus strictim agere cupientibus, si Baj. in Theol. Mor. C. I. l. 7. sequamur, commodissime fieri viderur. Infit is l. C. ita: Discipulorum est amare & honorare Præceptores; doctrinam & monita eorum promovere & obsequiose admittere; nec solum horas congregibus scholasticis destinatas, sed & alias, que conceduntur, pro virium ratione studiis diligenter impendere; audita repetere & medit-

meditando ruminari; ingenii, memorie & judicii sui, quin & scopi sui solicitam rationem habere, & sicut nibil invita natura agere, ita defectus natura supplere, atque ibi, ubi opus est, ei succurrere aut excolere eam; exercitia non tantum publica sed & privata frequentare & colere; commilitonum alacritatem & virtutes honeste & mulari; consortia incertium & malorum vitare; operam Preceptorum pro facultatibus remunerari; desique ad omnia haec preces ad Deum & gratiarum actiones devote adjungere. Hactenus D. Baj. officia Discentium his accurate complexus.

§. X.

Non possumus, quantumvis brevitatis studiosi, adductis aliqua vice notatorum non addere. Ex primis & ultimis B. D. Baj. verbis aphorismum educimus hunc: *Pietas omnis eruditionis fundamentum est.* Pieras scilicet, tum erga Deum sapientiae fontem; nam sapientia vera, cum impietate sunt uerba. Doctrina cum impietate conjuncta, du-

plex est scelus, & doctus nebulo atque
 impius literatus, indocto nebulone pe-
 jor est. Tum erga Præceptores; qui
 enim quis ab iis proficeret, quos non,
 aut diligit, aut, ut par est, æstimat? Di-
 ligentia porro tantum potest, ut per
 eam, in ingeniis magnis præclarum
 quid soleat existere; mediocria vero
 ingenia plus efficiant, quam sine ea
 etiam summa. Qui est φιλομαθής, erit
 quandoque πληυμαθής. Sed moderata
 cupimus, moderata durant. Ad dili-
 gentiam autem prudens temporis dis-
 pensatio pertinet, de qua nos nihil in
 præsentia. Consulendi Præceptores. Ut
 certissimum hoc saltim dicimus: Auro-
 ra Musis amica. Neque soli lectioni
 incumbendum, sed prælectionum au-
 scultatio ei jungenda, eaque attenta.
 Quia, & audiendo facilime discitur, &
 varietas delectat. Homogenea tamen
 vel vicina, quantum fieri potest, iis quæ
 in prælectionibus ait collegiis audita-
 sunt, utilissime domi tractantur. Stu-
 dia privata ad publica, omnia ad sco-
 pum

pum & delectum vitæ genus referenda.
 Circa lectionem librorum (qui optimi
 in quavis facultate eligandi) non est de
 nihilo monitum Excel. Verul. (serm. fid.
 48.) *Libros legas non animo contradicendi
 & disputationum præliis concertandi ; neque
 rursus omnia pro concessis accipiendi , aut in
 verba autoris jurandi ; neque denique in ser-
 monibus te venditandi ; sed ut addiscas , pen-
 deres & judicio tuo aliquatenus utaris . Sunt
 libri , quos leviter tantum degustare convenit ;
 sunt quos deglutire ; sed pauci admodum ,
 quos ruminare & digerere par est . Hoc est :
libri quidam per partes tantum inspiciendi ;
alii perlegendi quidem , sed non multum tem-
poris in iis evolvendis inservendum ; alii au-
tem pauci diligenter evolvendi , & adhibita
attentione singulari . Hic igitur pruden-
tia opus est . Operæ quoque erit pre-
mium ὑμενημα Cl. Scheff. (in de Stylo p.
63.) de emendatissime editis libris ac-
quirendis observasse . Neque negligen-
dum illud Plutarchi : Οργανος τις παιδείας
 εἰλησις , αλλ' η χρῆσις της βιβλίων ίσι . Non
possessio , sed usurpatio librorum , doctrinae est*

instrumentum. Tandem quantum remo-
ræ pravorum vel de pravitate suspecto-
rum consortia objiciant profectibus, di-
ci haud breviter potest. Malus bonum
malum videri (& esse) vult, ut sit sui
similis.

§. XI.

Sunt & alia in vera erudit. profectuum
impedimenta, silentio non involven-
da. Intemperantia monstrum est illud,
contra quod φιλοθεστω sedulo vigilandum.
Musæ omnes virgines sunt ; Apollo ca-
ritatis & temperantiae Præses. Cha-
rites sobriæ & pudicæ : Venerem im-
puram & Bacchum ebriosum in confor-
tium non admittunt. Exempla prava
iæpe animum juvenis heic in transver-
sum agunt ; iæpe in præcipitia invitat
libertas, in quam jugo scholastico ex-
cuso, transit. Memineris esse liberta-
tem studendi ; non ludendi nedum vi-
tiis indulgendi. Quid dicendum de φι-
λαυνίᾳ , quod vitii multi è Scholis Tri-
vialibus in Academias inferunt. Dixe-
rat

rat quidam ex Capnione: Studiosos no-
 vitos in oculis suis primo anno esse Do-
 ctores; secundo fieri Licentiatos; ter-
 tio demum vere Studiosos & Discipu-
los. Nimis vere. Hinc in multis eve-
 nit, ut Docti esse potuissent, nisi se-
 tales jam esse, fallo fuissent opinati.
 Quod cum veteres φιλοσόφων, non la-
 teret, modeste potius suam celare cu-
 piebant doctrinam, quam fastuose eam
 deprædicare. Præstare nempe puta-
 bant, nimia sui peccare dissidentia,
 quam φιλαυγία. Neque tamen ex ad-
verso eorum probandum est institutum,
qui nimis abjecte de se & donis suis
sentientes, desidia se dant, neque à
Præceptoribus lumen de eorum lumine
animis suis accendi sustinent; sed lu-
cem fugientes talentum suum, utut sæ-
pe non minimi ponderis, defodiunt.
Medium tenuere beati, & tenendum
suadent, qui negotium hoc πλαπηκάπερος
θεωρήσι. Sed sufficiat in hæc indicem tan-
tum digitum intendisse. Igitur quam
paucissimis opellam hanc ad exodium
ducet.

SECTIO III.

De ἀσκήσει s. exercitatione.

§. I.

DE γυμνασίᾳ σωματικῇ agere, non esse
nostrī instituti in aprico est. Et-
si exercitia corporis honesta, nisi
degenerent in luxum, ad recreationem
& juvandam valetudinem, hic non
sunt penitus excludenda. Neque nunc
in animum induximus, de ἀσκήσεσι re-
ligiosis quid prodere, quibus in con-
templatione rerum Divinarum Mona-
chi (inde Alceræ dicti) intenti sunt. Sed
γνώσης de exercitiis mentis, quod à na-
tura incepturn & ab arte directum est,
in qualibet scientia perficientibus. Hæc
studioſo sapientiæ necessaria sunt ma-
xime. Verul. l. c. Neque enim literæ ve-
rum sui usum satis edocent, sed hæc res pru-
dentia quedam est extra & supra eas sita,
observatione tantum comparata. Ita est: so-
lus enim artifices qui facit, ulus erit;
ut adeo sine exercitiis nemo in recta
animi cultura laudabiles ullos faciat,

pro-

progressus. Talia autem sunt: sive memoriae, sive intellectus, sive morum, sive sermonis. Perficiuntur lingua aut calamo, sive, quod idem est, ore aut opere. Itaque nominatim sunt, examina, declamationes, disputationes, notarum collectiones &c.

§. II.

DE USU QUARUNDAM ~~WORKS~~ PRÆDICTARUM iterum Laudat. Verul. I. Iæpius cit. *Lectio copiosum reddit & bene instructum;* *Disputatio & colloquia promptum & facilem;* *scriptio autem & notarum collectio perlecta animo imprimis & altius figit.* Itaque si quis in notando signis sit aut fastidiosus, memoria illi opus est bona; si colloquisi se se non exercet, requiritur ei ingenium promptum; si in legendis parous sit, hoc solum relinquatur, ut artificio quopiam utatur, quo videatur eascire, quæ necit. Vid. & Lang. ad Baj. P. spec. lect. I. C. I. §. 20. & passim. Exercitia ergo tum publice, tum privatim instituenda. Et primum quidem fre.

frequentanda sunt, ut habeamus viva quæ imitemur exempla; deinde tube-
unda, ut indolem nostram ipsa praxi
instruamus. Qui se in exercitationum
palæstra præstat sedulum, tandem eva-
det artifex, juxta illud: *Natura, ars, ex-
ercitatio (hæc tria juncta) artificem faciunt.*
Sed manum de tabula, ne occinatur,
quod olim Megabyzo: *Tace, ne te irride-
ant pueri, qui melidem terunt, loqui orsum
de rebus quas non intellexisti.* DEus autem
nos regat suo Spiritu, ut sap. viam re-
cte quæramus; quæsitam inveniamus,
inventæ insistamus! Cui soli sit sa-
pientia & gloria in sempiterna
secula, Amen!

In opus egregium,

Clarissimi Do. HENRICI LILII,
Συγχάρητα,
quæ adposuere.

Nulla venit cuiquam sine magno magna
labore,

Gloria virtutis: sic es mi candide Lili
Nomine virtutis dignus, qui fervidiore,
Ipse colis Musas cura, pandisque docendo
Hic ratione decet sophien qua discere veram.
Perge via cœpta sudoris premia, crede,
Rite dabit Phœbus summus regnator olympi.
Vidito sic felix in multos Nestoris annos.

JOH. MULINUS
Sacell, in Messubh.

Dicite Pierides, quoniam donetur honore
Pectore qui fido numina vestra colit,
Celsam aut artifices quid honoris ducat in arcē?
Frondis nonne bonos? dicite Pierides.
Nomen & omen babes; suaves ut lilia odores,
Fundunt, mi Lili, sic tua suada canit.
Flore, cœu violæ vernanti tempore rident:
Et cum marcescis, mox redidivus eris!

ANDR. LUSCINIUS.

Quid *natura* valet nec non *studio*la
māgīstris,

Adjuncta *aq̄uisitio*? sat docet hicce labor.
Egregia polles *natura*, *suavis amice*,

Hanc porro ornasti pervigil *artis ope*.
Hinc tibi *doctrine* largus nunc adfluit usus;

Pro meritis Pallas laurea ferta dabit.

A L B. SPENSENIUS.

Quid *doctrinum* *artificem* faciat, fidissime
frater,

Pluribus ostendit docta Minerba Tua.

Ipsum opus artificem versatum Te probat, atq.

Monstrat, ut aonia clarus in arte vales,

Egregiis nimium precor ipse laboribus ultra,

Astripotens Dominus semper adesse velit!

LAUR. LILIUS.

